

ANITAN ELÄMÄN RAITAMATTO

Maija Summanen

Minä olen Anita. Olen syntynyt itäsuomalaisen maalaispitäjän pienessä kylässä, jossa kaikki tunsivat toisensa. Äiti ja isä olivat maanviljelijäpari, ja heidän avioliittonsa oli jatkunut kauan, ennen kuin kaksoisveljeni ja minä ilmestyimme päivänvaloon.

Meillä oli liian kiire tähän pahaan maailmaan: synnyimme kaksi kuukautta ennen oikeaa aikaa. Veli, joka ehti saada hätäkasteessa nimen Pekka, eli vain vajaan vuorokauden. Lääketiede ei viisikymmentäluvun alussa ollut vielä niin kehittynyttä kuin nykyään. Ennenaikainen syntymä teki minusta vammaisen. Aivot eivät syntymähetkellä saaneet tarpeeksi hapetta. Niinpä jo muutaman päivän ikäisenä minut kiikutettiin hoitoon Kuopion Lastenlinnaan.

Olen jo hyvin pienenä ollut vammaisuuteni vuoksi paljon poissa kotoa. Itse alan muistaa noita pitkiä sairaalajaksoja noin kolmen vuoden ikäisestä alkaen. Helsingissä viettämäni sairaalajaksot olivat pituudeltaan kolmesta kuukaudesta puoleen vuoteen. Kolmen vuoden ikäisenä minulle tehtiin ensimmäinen iso leikkaus. Vasemman silmän kieroon vetävä virheasento oikaistiin. Tuo operaatio tehosikin aina kymmenvuotiaaksi asti, jolloin silmä vetäytyi uudelleen virheasentoon, eikä sitä sen jälkeen ole oikaistu. Silmän näkökyky on mennyt, eikä se tulisi takaisin, vaikka uusi oikaisu tehtäisiin. Leikkaus olisi pelkkä ulkonäköjuttu, enkä raaski sellaiseen lähteä.

Ilman arkkiaatri Ylpön ja hänen Lea-vaimonsa asiantuntevaa apua en istuisi nyt tässä kertomassa, millaisia kuvioita minun elämäni Räsymattoon on Luojan kangaspuissa pujoteltu. Viimeinen kolmen kuukauden pituinen sairaalajakso Lastenlinnassa kului opintoihin kansakoulun ensimmäisellä luokalla. Olin silloin kymmenvuotias.

Aineellisesti elämäni ei poikennut mitenkään sen ajan lasten ja nuorten elämästä, mutta tunne-elämä kärsi haaksirikon jo varhain. Sen ajan ihmiset oppivat elämäntavan, jossa tunteet säilöttiin kylmään kellariin. Jos itketti, piti mennä katsojilta piiloon.

Välit äitiin ja isään jäivät etäisiksi, koska olin paljon poissa kotoa jo pienenä. Varhaislapsuuteni aikana ei isänikään viihtynyt paljon kotona. Hän kierteli pitkin kotipitäjää ja joskus sen ulkopuolella sisäänostamassa puutavaraa. Työ oli isän keino unohtaa vammaisen tytär ja myöhemmin vakavasti sairastunut vaimo. Isälle minun vammaisuuteni ja äidin sairastuminen olivat tuskan paikka. Eikä isän suku ole koskaan hyväksynyt minua tai nyt jo manan rajoille mennyttä äitiäni.

Itse olin viisivuotias äitini Marin sairastuessa. Oli talvinen, varhainen aamu. Äiti meni navettaan, mutta ei ehtinyt tehdä siellä mitään. Hän kaatui pitkin pituuttaan lattialle menettäen tajuntansa. Naapurin avulla kotiapulaisemme Anna sai hilattua äidin sänkyyn. Minä tyttöriepu tietysti pelästyin ja aloin itkeä. ”Mitä tapahtuu, jos äiti kuolee?” minä pillitin.

En ollut näkemässä tilannetta, kun äitini vuosien päästä nukkui pois. Aavistin sen kyllä kellonaikaa myöten. Verisuonen katkeamisen aiheuttama tukos aivoissa pysyi koteloituneena kymmenen vuotta, lähti sitten liikkeelle ja aiheutti sydänkohtauksen.

Olin juuri täyttänyt viisitoista vuotta. Eräänä toukokuuisena yönä äidin tila kääntyi kohtalokkaalla tavalla huonompaan suuntaan. Hän meni jälleen tajuttomaksi sairastumisen kylkiäisenä ilmenneen epilepsian vuoksi. Hän ei kuitenkaan vielä silloin yöllä nukkunut pois, vaan tajunta palasi. Minä kävin tuossa vaiheessa kyläkoulun neljättä luokkaa. Kevätlukukausi oli aivan lopuillaan. Kävin aamulla ennen kouluun lähtöä äidin luona kamarissa. Äiti antoi ilmeillään ja elekielellä ymmärtää olevansa väsynyt.

Niin sitten lähdin kouluun, mutta tunnelmat olivat pelonsekaiset. Kun iltapäivällä palasin koulutaksilla kotiin, tiesin ennen oven avaamista pelkoni käyneen toteen. Aavistin asian siitä, että isän ja äidin makuukamarin ikkuna oli auki. Sisälle mentyäni kurkistin äidin ja isän kamariin. Tiesin heti, mitä oli tapahtunut.

Tasan kello kaksitoista päivällä äiti oli saanut uuden tajuttomuuskohtauksen, ja sen myötä elämänvalo sammui. Äidin kuolinpäivän iltana näin ensimmäisen kerran kovapintaisen ja määräämishaluisen isäni itkevän.

Tietysti äidin kuolema satutti, mutta samanaikaisesti tunsin helpotusta. Olin koko pienen ikäni tuntenut alitajuista pelkoa äidin sairauteen liittyvien ajoittaisten tajuttomuuskohtausten vuoksi. Sairastuessaan äiti menetti myös puhekykynsä. Se oli asia, josta myös kärsin. Silloin kun äitiä olisin kipeimmin tarvinnut, hän oli olemassa, mutta en saanut murrosikäisen tytön tarvitsemaa tukea.

Helsingissä vietetyt vuodet

Elämäni mattoon pujotettiin valoisa raita pian äidin hautajaisten jälkeen. Olin jo edellisenä vuonna lähettänyt anomuksen päästä jatkamaan opiskelua Helsingissä toimivan, vammaisille tarkoitettuun kouluun. Nyt tuo tieto opintojen jatkumisesta muualla tuntui pelastukselta. Antaisihan tuleva Helsingin aika etäisyyttä juuri koettuun suruun. Ehkä tuo aika olisi myös alkusysäys omaan itsenäiseen elämään. Niinpä syksy 1967 oli elämäni kirjassa uuden sivun kääntämisen aikaa.

Vatsassani oli perhosiä, kun istuin isän ohjaamaan autoon ja se kääntyi kotipihasta kohti etelää. Matkan päämääränä oleva koulu oli sisäoppilaitos, jossa asuttiin lukukaudet. Vain lomat jouluna ja kesäisin oltiin kotimaisemissa. Aloitin siis viidennen luokan koulussa, jonka sen aikainen nimi sai niskakarvat nousemaan pystyyn: nykyinen Ruskeasuon koulu oli silloin nimeltään Raajarikkojen koulusäätiö. Raajarikko on todella ilkeänkuuloinen sana.

Tuolloin, hieman 1960-luvun puolenvälin jälkeen kyseisessä koulussa oli erityisen kova kuri. Siellä eivät tytöt ja pojat saaneet vierailta toistensa luona muulloin kuin sunnuntaisin, eikä oppilailla saanut olla omia radioita. Tytöt eivät saaneet käyttää puseroita tai pitkiä housuja, vaan heillä piti olla hameet, mekot ja esiliinat. Johtajatar oli tyyppillinen tiukkailmeinen vanhapiika. Partioon liittyminen ja ruotsin kielen opinnot olivat myös pakollisia.

Nuo Helsingissä vietetyt vuodet olivat kaikkiaan hyvää aikaa. Silloin vasta opin hyväksymään itseni vammaisena, sellaisena kuin olen. Olinhan kuitenkin onnellisessa asemassa verrattuna moniin muihin koulutovereihini. Pystyin sentään jotenkuten kävelemään käyttäen apuna kyynärsauvoja ja normaalia korkeapohjaisempaa erikoiskenkää, vaikka oikea jalkani on lyhyempi kuin vasen.

Helsingin kouluvuosien alkaessa tuli aika miettiä myös rippikoulun käyntiä, ja siihen oli mahdollisuus iltarippikoulun muodossa koulun omissa tiloissa. Niinpä hieman ennen seitsemättötoista syntymäpäivääni istuin Meilahden kirkon etupenkissä ja nautin ensimmäisen ehtoolliseni yhdessä kevään 1969 Ruskeasuon muiden rippilasten kanssa, palmusunnuntai-iltapäivänä. Se oli yksi elämäni raitamaton valoisimmista kuvioista.

Koulun pääsiäisloma alkoi seuraavana päivänä minun ja erään samasta pitäjästä kotoisin olevan koulutoverini kohdalla hieman ikävissä merkeissä. Isäni, joka oli tulossa hakemaan meitä pääsiäiseksi lomalle kotipuoleen, ajoi autonsa sillankaiteeseen. Silloin oli tavattoman huono ajokeli, sakea lumi- ja räntäsade. En tiedä, mistä lienen tuon kolarinkin etukäteen aavistanut. Sanoin nimittäin opiskelukaverilleni, jonka kanssa meidän piti lähteä kotimaisemiin: ”Nyt on varmaan hakijalle sattunut jotain, kun häntä ei näy eikä kuulu”.

Loppujen lopuksi pääsimme kotiin. Isä oli soittanut Heinolasta Juvalle, tutulle kotikylän taksimiehelle, joka sitten haki meidät. Tuon pääsiäisloman aikana sain otsaani hullun leiman ja koen, että minua syytettiin tuosta kolarista. Silloin ensimmäisen kerran mielessäni heräsi ajatus päästä jossakin vaiheessa kiinni omaan itsenäiseen elämään. Koen olevani suvulle ja isälle vain taakka ja välttämätön paha, jota olosuhteiden pakosta pitää sietää.

Helsingissä opiskeluvuosien päättyessä sain kuulla tylyn tuomion: ”Vammasi on niin vaikealaatuinen, että mitään ammattikoulutusta ei voida ajatella. Tuomio tuntui liian kovalta, eikä eläkeläisen titteli ollut sitä, mitä elämältä odotin. Tilanne näytti toivottomalta, mutta mikään ei auttanut. 1970-luvun alkupuolella ei voinut pullikoida asiantuntijoiden kaikkietävää viisautta vastaan. Niinpä kevät 1971 oli paluuta lähtöpisteeseen.

Ajatus itsenäistymisestä alkaa kypsyä

Pari vuotta opintojen päättymisen jälkeen elämäni räsymaton loimiin pujoteltiin jälleen uusi raita. Isä löysi kuuden vuoden yksinolon jälkeen uuden kumppanin. Positiivista asiassa oli, että tunsin äitipuolen ennestään. Koska kotini oli maatila, kävi tuleva äitipuoli meillä joitakin vuosia ammattinsa puitteissa. Marja oli kiertävä tarkkailukarjakko. Vaikka minusta tuntui aluksi pahalta, että vieras ihminen ottaa äidin paikan, ymmärsin toki isää. Hän oli kotitalonsa omistaja, kovia kokenut mies. Hän sairasti sepelvaltimotautia, jonka puhkeamisen osasyynä varmasti olivat nuorimman veljen kaatuminen sodassa ja muut sellaiset kokemukset. Vaimon ja tyttären tilanteet eivät varmasti vaikuttaneet vähiten.

Vaikka tuon ajan ihmiset, varsinkaan miehet, eivät tunteitaan helposti näyttäneet, aineellinen hyvä oli kotonani aina ollut etusijalla. Se, että sain parhaan mahdollisen hoidon, osoittaa kuitenkin jonkinlaista tunnetta ja välittämistä. Siihen aikaan ei vielä ollut sairasvakuutuslakeja tai muita apuja, lukuun ottamatta erityislapsilisää, jota sain kuusitoistavuotiaaksi asti. Sen jälkeen tuli kuvaan työkyvyttömyyseläke.

Arkkiatri Ylppö oli hyvä mutta kallis lääkäri. Saamani hoidot olivat pitkäkestoisia. Kaikki kustannukset menivät vanhempieni ja tässä tapauksessa isän kukkarosta. Olihan myös äiti vakavasti ja parantumattomasti sairas. Hän vaati oman osansa huolenpidosta. Siksi tiedän, että isä omalla jöröllä tavallaan suri äitiä ja myös hän tunsii helpotusta äidin päästessä pois kivuistaan.

Kun totuin ajatukseen äitipuolesta, ei se enää niin pahalta tuntunut. Toisen avioliiton myötä isä alkoi viihtyä enemmän kotona ja kiinnostui muun muassa karjanhoidosta. Minä olin jo aikuinen. Olin täyttänyt 21 vuotta äitipuolen tullessa mukaan kuvaan.

Meni taas joitakin vuosia. Kulutin aikaani kotona suorittamalla muun muassa suomen kielen kirjukurssin Kansanvalistusseuran kirjeopiston kautta. Olen aina harrastanut lukemista ja musiikkia. Minua kiehoi kouluvuosina myös aineiden kirjoittaminen, ja sainkin aineista yleensä vähintään tyydyttäviä arvosanoja. Siitä kai kirjoittamisen kipinä on sisälläni jäänyt kytemään. Ei tämäkään tarina varmaan muuten olisi syntynyt.

Hieman 1970-luvun puolenvälin jälkeen sai eräs vanha ystäväni Ruskeasuon koulun ajoilta minut innostumaan kansanopisto-opinnoista. Niinpä sitten syksyllä 1976 yhdessä naapuripitäjän Marjatan kanssa matkustimme Pohjanmaalle kansanopistoon. Tuo lukukausi oli tietynlaista elämäntaitojen oppimista. Siellä opeteltiin teoria-aineiden lisäksi myös esimerkiksi kodinhoitotaitoja ja käsitöitä. Kansanopistovuoden jälkeen palasin takaisin kodin maalaismaisemiin. Entistä useammin mieleen hiipi ajatus itsenäisestä elämästä. Äitipuoli Marja oli minulle hyvä; me olimme oikeastaan ystäviä. Isällä ja äitipuolella oli melko suuri ikäero. Ilman tuota toista avioliittoa olisi isän synnyinkoti pitänyt hävittää jo kauan sitten.

Ajatus itsenäisestä elämästä heräsi taas mieleen. Minulle tarjoutui tilaisuus ottaa osaa entisen opinahjon, Ruskeasuon koulun, oppilaille tarkoitetulle kuntoutusjaksolle. Tuon kuntoutusjakson lopputulos oli, että lähetin hakupaperit Turkuun kansaneläkelaitoksen kuntoutuskeskukseen. Niinpä vuonna 1982 oli jälleen uuden raidan aika riepumattoni kangaspuissa. Turussa vietetty aika oli antoisaa monessakin mielessä. Siellä kartoitettiin kaikki mahdollisuudet itsenäisen elämän suhteen vamman suomissa olosuhteissa ja sen aiheuttamien rajoitusten puitteissa.

Kuntoutusaika Turussa venyi puolen vuoden pituiseksi. Sen tuloksena päädyttiin siihen, että paras vaihtoehto itsenäiseen elämään olisi Invalidiliiton asumispalveluyksikkö. Lähetin paperit kahteen kyseisen liiton palvelutaloon. Siinä vaiheessa paikalla ei ollut mitään väliä, kunhan vain pääsisin omaan elämään. Äitipuoli Marja oli koko ajan ollut kannustamassa minua omaan elämään. Olisihan se kuitenkin joskus edessä. Muuttaessani palvelutaloon Kokkolassa, olin 30-vuotias. Tuo muutto käänsi jälleen uuden lehden elämäni kirjassa. Omanarvontuntoni nousi huomattavasti, että pystyn pitämään jalat oman pöydän alla.

Rakkaan elämäntoverin löytäminen

Kokkolaan muutto toi mieleen ensimmäisen kerran ajatuksen omasta, rakkaasta elämäntoverista, mutta se ei silloin vielä ollut muuta, kuin hailakka haave ja ajatus. Asuttuani Kokkolassa jonkin aikaa, otin osaa vammaisjärjestön ylläpitämälle kuntoutus- ja ihmissuhdekurssille eräässä pohjoissuomalaisessa kylpylässä. Tuon kahden ja puolen viikon mittaisen kurssin aikana tutustuin nokialaismieheen, joka omien sanojensa mukaan ihastui surumielisiin silmiini auton taustapeilistä katsoessaan, kun olimme yhteisellä matkalla edellä mainittuun kylpylään.

Seurusteluni Sepon kanssa alkoi tavanomaisesti: Seppo pyysi minua kahville kanssaan. Kahvitaukion jälkeen olimme yhdessä kaiken sen ajan, minkä tiivistähtisen kurssiohjelman ulkopuolelle jäi. Huomasimme kyllä, että toiset kurssilaiset katsoivat meitä karsaasti.

Kurssi alkoi kallistua loppuaan kohti, kun Seppo, meidän istuessamme kurssipaikan majoitustiloissa taas kerran kahden, yllätti minut täysin sanomalla: "Lähde minun kanssani Tampereelle Invalidiliiton palvelutaloon, jossa asun". En ehtinyt antaa mitään vastausta tuohon pyyntöön, kun jo kuului toinen pyyntö, ja se sai minut tuntemaan itseni tosi hämmästyneeksi. Hän pyysi minua menemään kanssaan kihloihin. Olin hiljaa hyvän aikaa. Kun sain puhelajani takaisin, kysyin, onko hän tosissaan. Mehän emme olleet tunteneet toisiamme muuten kuin noilla kursseilla olleet yhdessä, tämän lyhyen ajan. Silloin Seppo lausui sanat, jotka ovat lähtemättömin kirjaimin painuneet sieluni syvyyteen: "Minä en milloinkaan ole ollut niin tosissani kuin nyt, haluan sinut omakseni". Ihmettelin hieman Sepon halua kihlautua niin nopeasti, mutta sitten hän kertoi asian, joka sai minut ymmärtämään tilanteen.

Seppo asui Tampereella Invalidiliiton palveluasunnossa. Siellä hän oli joitakin vuosia aikaisemmin joutunut jonkun täysin ulkopuolisen "kännikalan" puukotuksen uhriksi. Puukottajaa ei milloinkaan saatu kiinni. Tuo puukko osui Sepon molempiin munuaisiin ja aiheutti niihin hyvin vaikean vajaatoiminnan. Lääkärit olivat olleet sitä mieltä, että munuaisvaurio veisi Sepon ennenaikaiseen hautaan. Minä olin ainoa, jolle Seppo tämän asian kertoi. Edes hänen vanhempansa tai neljä sisartaan eivät olleet asiasta kuulleet.

Kurssi päättyi, ja matkustimme Tampereelle. Seppo kutsui Nokialla asuvat vanhempansa kylään. Kyllä he vähän ihmeissään katselivat pojan luo äkkiä ilmestynyttä outoa naista. Me emme olleet silloin vielä kihloihin ehtineet. Olimme olleet Tampereella kuukauden, kun ehdotin Sepolle matkaa luokseni Kokkolaan.

Kihloihin menimme Kokkolassa 29.9.1983. Kuukausi, jonka yhdessä vietimme pienen yksiöni seinien sisällä, oli täynnä onnea ja tulevaisuudensuunnitelmia. Eikä tuore sulhasmies jättänyt minua yksin, vaan lähdin hänen mukaansa Tampereelle. Jälleen Seppo soitti vanhemmilleen, jotka tulivat käymään seuraavana päivänä. Olimme sopineet, että emme puhu mitään sormuksista. Meni jonkin aikaa, ennen kuin appiukko huomasi, mitä oli tapahtunut, hyppäsi molempien kaulaan ja iloitsi. Ilmoittaessani asiasta kotiväelleni sain puhelimesta haukut korvilleni.

Onnemme oli lyhyt ja kaunis satu. Meille oli Tampereen palvelutalosta luvattu kahden huoneen ja keittiön asunto, ja olisimme voineet muuttaa siihen toukokuussa 1984. Kohtalo määräsi toisin, emmekä ehtineet muuttaa yhteiseen kotiin. Seppo sairastui kuumeettomaan keuhkokuumeeseen ja joutui ensin sairaalaan Tampereelle ja myöhemmin Nokian terveyskeskukseen, jossa Sepon elämänvalo sammui maaliskuun ensimmäisen päivän vastaisena yönä vuonna 1984. Kun samaisen maaliskuun 17. päivänä seisoin Nokian kirkkomaalla, tuntui, että olisin halunnut mennä perässä.

Kokkolassa asuminen tai Tampereelle jääminen olisivat tuoneet liikaa kipeitä muistoja mieleen. Sen vuoksi muutin lähemmäksi kotimaisemia, kun Mikkeliin valmistui palvelutalo vuonna 1985. Se, miten päädyin tänne nykyiseen asuinpaikkaani, on oma tarinansa.